

УДК 727. 14.653

ГРАФИКАЛЫҚ ДИЗАЙН БАҒЫТЫ БОЙЫНША ШЕТЕЛДЕГІ КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ ЗАМАНАУИ ҮРДІСТЕР

Рахметова Нейла Батырқызы

neila_1903@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ «Дизайн және инженерлік графика» кафедрасының 3 курс студенті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
Ғылыми жетекші - Абдраманова Ж.М.

Кез келген кәсіби салада маман жолы, мамандыққа байланысты бастама білімді алып, оқытудан басталады. Шетелде және Қазақстанда дизайнерлерді біршама бағыттар бойынша дайындайтын әртүрлі деңгейдегі білім беру мекемелері жылдан жылға көбеюде. Бірақ, техникалық және көркемдік жағынан, сонымен қатар осы мамандықтың салыстырмалы жас шамасына және оның ішкі пішін құрушы үрдістерінің белсенді дамуына байланысты, осы саладағы білім көптеген кемшіліктерге ие және іс жүзінде бәсекеге қабілетті мамандарды әрдайым шығара алмайды.

Графикалық дизайн – бұл адам қызметінің барлық салаларын қамтитын кең көрнекі коммуникацияны құрудағы қазіргі заманғы әлем талаптарына жауап ретінде пайда болған бейнелеу өнерінің заманауи түрі. Мұндай коммуникацияның рөлі және мақсаты қысқа уақытта кез келген тілдік кедергілерді елемей, көрермендерге қажетті ақпаратты жеткізу болып табылады. Жаһандану дәуірінде, оған қоса, әр түрлі халықтар мен мәдениеттердің белсенді араласуында бұл әсіресе өзекті деп санаймыз. Осы бағыттағы графикалық дизайнерлердің табысты жұмысының жарқын мысалы-жол қозғалысының инфографикасын әзірлеу болып табылады, ал қазіргі таңда айтып кеткен инфографиканы қолдану әлемнің көптеген елдерінде жүзеге асырылуда.

Бүгінгі таңда, графикалық дизайнердің мамандығы үлкен сұранысқа ие, бұған, әр түрлі компаниялар мен ұйымдарда осы мамандық бойынша бос орындар санының көптігі жақсы дәлел. Демек, қазіргі қоғамда осы мамандықтың маңыздылығынан басқа, оның ішінде үлкен бәсекелестік бар екені айқын, өйткені бұл жұмыстың шарттарына байланысты ізденушілердің де санын артуда. Ал бәсекеге қабілетті болу үшін, графикалық дизайн түлегі, осы кәсіптегі барлық қажетті мағлұмат пен біліктерін қамтитын лайықты білімі болуы қажет [2].

Шет елдердегі графикалық дизайн саласындағы көркем білім беру үрдістерін анықтау үшін, біз американдық жетекші мамандардың мақалаларынан материалдар таңдап алдық, себебі, көптеген факторлармен түсіндірілетін, АҚШ мемлекетінің осы бағыттағы көшбасшы болып табылатындығы. Тіпті, Adobe атты американдық корпорациясының, Illustrator, Photoshop және т. б. сияқты графикалық редакторлар бүкіл әлемдегі Графикалық дизайн мамандары үшін ең қажет бағдарламаға айналды. Техникалық базадан басқа, АҚШ-та Графикалық дизайн мамандарын дайындау бойынша бай білім беру жүйесі бар. «Дизайн» сөзі ағылшын тілінен алынған. Сонымен қатар, «Design» термині алғаш рет америкалықтар ХХ ғасырдың 60-шы жылдары қолдана бастады. Біздің тілімізде «дизайн» сөзі және одан туындайтын «дизайнер» сөздері, «көркем-безендіру жұмысы» және «суретші-безендіруші» ұғымдарымен ауыстырылды, алайда бұл дәлме-дәл аудармасы болып табылмайды, өйткені «design» және «designer» сөздері, сөзбе-сөз аударғанда, жобалау және жобалаушы ретінде аударылады. Өзінің мәні бойынша, жобалау тек сыртқы көркем безендіруден гөрі көп жұмыс

кешенін қамтиды. Жобалау-қоршаған визуалды және әлеуметтік ортамен өзара іс-қимылдың барлық факторлары ойластырылған көп деңгейлі тұжырымдаманы әзірлеу.

Арт-директор, журналист және графикалық дизайн сыншысы болып табылатын, жетекші американдық маман Стивен Хеллер, «The Education of a Graphic Designer» атты өзінің графикалық дизайнерлердің қазіргі заманғы оқуына арналған мақаласында, былай деп жазады:

«Бүгінде бос уақыт кімде бар? Тіпті өміршең тәжірибелі болу үшін, қажетті таланттарға ықпал ету үшін, олардың дағдыларын дамыту үшін орта студенттік төрт жылдық Графикалық дизайн бағдарламасының өзінде жеткілікті күндер саны жоқ. Графикалық дизайнның толық шеберлігін төрт жылдан аз (оның барлық мультидисциплинарлық қиындықтарымен) берген деп мәлімдеген кез келген лауазымды тұлғалар немесе мекемелер өздерін және басқаларын алдайды. Шындығында, олар шектеулі мерзімде қарқынды сыныптар арқылы техника мен технология жайында сабақ бере алады (шын мәнінде, алты айдан төрт жылға дейін кез келген жерде), бірақ бұл - қазіргі заманғы графикалық дизайнердің білімін қамтитын барлық қажетті білімнің бір бөлігі ғана. Оған қоса, тұжырымдамалық, стратегиялық, психологиялық, маркетингтік және басқа да, дерексіз және практикалық мәселелер негізгі бөліктері болып табылады» [1].

Жалпы, графикалық дизайнды оқыту мәнінде, оқушыны гуманитарлық білім мен білімдерді, сондай-ақ техникалық білімдерді де қатар оқытуы қажет. Өйткені, суретші-безендірушілерге қарағанда, графикалық дизайнер графикалық редакторлар, баспа жабдықтары және басқа да қосымшалар түрінде күрделі техникалық базамен айналысады, олар жаңа көзқарас пен жаңа білімді талап ете отырып, жыл сайын өзгертіледі немесе жаңартылады. Бірақ бұл жұмыста көркемдік бөлімі де өте маңызды, өйткені тек суретші, яғни көркемдік көзқарас пен талғамға ие адам өзіне берілген мағынаға толық жауап беретін тұтас және мәнерлі бейнені жасай алады, онсыз графикалық дизайн өзінің қолданбалы мақсатын жүзеге асыра алмайды.

Осыған байланысты, Стивен Хеллердің мақаласында графикалық дизайнды оқыту бағдарламасының 4 жылдық курсы кәсіби шеберді өсіру үшін жеткіліксіз деп санауы мүлдем дұрыс.

С. Хеллер сондай-ақ, осындай оқу курстарының уақыты мен көлемі бойынша кемшіліктерге қарамастан, олар болашақ Графикалық дизайн маманының кәсіби өсуі үшін қажетті білім мен біліктердің бір бөлігін меңгеруге көмектесетінін көрсетеді. Бірақ, осы мамандықтың барлық қиындықтарына байланысты, оқытылатын пәндердің барынша тиімді жиынтығын қалыптастыру үшін, оның барлық әлеуметтік және мәдени аспектілерін ескеру өте маңызды [3].

Біздің ойымызша, білім беру мекемесіндегі оқыту міндеттерін нақты ажырату қажет және оларды болашақ білім алушылардың талаптарына сәйкес саралау қажет. Өзінің кез келген жұмысын сыни бағалауға, одан әрі кәсіби оқыту мен дамытуға ынталандырып, үйрету керек. Осының арқасында оқушы өз қолөнерін жетілдіру мүмкіндігіне ие болады, еңбек нарығында өзін сенімді сезінеді және қол жеткізген табыстарда тоқтамайды.

Басқа жетекші американдық маман - жазушы, педагог және графикалық дизайнер Мереди Дэйвис дизайн саласындағы жоғары білімге қатысты «Raising the Bar for Higher Education» мақаласында, гуманитарлық ғылымдар, дизайн тезисінің немесе іргелі курстың бөлігі болуы тиіс деп жазады (әдетте, төртінші оқу жылы). Тіл мен мәдениеттерді зерттеу, шетел мәдениеті мен тілін оқытын әрбір адамның, алатын үлкен жаһандық түсіну мен коммуникативтік білім үшін ғана емес, сонымен қатар тілдік пайдаланудың қарапайым аспектілері үшін де аса маңызды. Бүгінде әлемді қамтитын мультикультурализм, біздің өсіп келе жатқан әлемдік экономикамыз бен жылдам әрекет ететін ақпаратпен одан да көп мағынаға ие. Гуманитарлық ғылымдардың берік негізі ой процестеріне серпін беретін зияткерлік қатаңдыққа ықпал етеді. Олармен байланысты компьютерлер мен технологиялардың пайда болуымен «кез келген дизайнер болуы мүмкін». Дизайн бойынша педагогтар ретінде біз осындайдың барлығын көріп отырмыз: орта мектепте фотошоппен

айналысқан бала, сондай-ақ барлық фильтрлер мен эффекттерді пайдаланады, өйткені олар, оның ойы бойынша, тартымды көрінеді. Алайда, егер жұмыс терең мазмұнға толмаса, онда ол мағынасыз.

Шынында да, қазіргі заманғы графикалық дизайнда, Қазақстанда да, шетелде де көптеген жобаларда қандай да бір ішкі мазмұнның жоқтығын көруге болады. Сонымен қатар, бұған тек кәсіби сыншылар ғана емес, қарапайым көрермендер де келісуі мүмкін. Мұндай «өтпелі» жобалармен бізді қоршаған медиа кеңістік толтырылған. Дизайнерлер тарапынан, мұндай жұмыстардың мақсаты тек қана коммерциялық табысқа қол жеткізу болып табылады, бұл ретте өз шығармаларының көркемдік және мәдени құндылығын елемейді [4].

Қазіргі заманғы технологиялармен «кез келген дизайнер болуы мүмкін» деген түсінік шетелде де, Қазақстанда да өзекті. Дизайнер мамандығына кәсіби білімі жоқ, көркемдік талғамы дамыған және осы мамандықтың негізгі мақсаттары мен міндеттерін түсінбейтін көптеген адамдар келеді. Өз кезегінде, бұл көрнекі ортаны қалыптастыруға теріс әсер етеді. Нәтижесінде, әдетте, мұндай дизайнмен жарнамалық сурет көрермендер тарапынан тиісті назар аудармайды, ал көзбен жағымсыз көзқарас пен негативті қатынас тудыртады.

Мақаланың осы фрагменті бойынша бағалауымызға байланысты, осыған қарсы күресте, шет елдерде графикалық дизайнерлердің білімі гуманитарлық ғылымдардың оқу блогын күшейтеді. Осының арқасында осы саланың болашақ мамандарында кең ой-өріс пен кең мәдени білімге ие бола алады.

Қазақстандық білім беруде графикалық дизайнерді оқытуға ағылшын тілін үйрену бойынша қарқынды курстар қосу қажет. Бұл осы тілдің халықаралық, сондай-ақ осы мамандану бойынша оқыту мен жұмыста пайдаланылатын ағылшын тіліндегі бағдарламалық қамтамасыз етілу мәртебесінен тікелей туындайды.

Одан әрі, Мередит Дэвис өзінің мақаласында [5] тұтынушылар, тапсырыс берушілер мен орындаушылар арасындағы дизайн саласындағы қазіргі заманғы қарым-қатынастар туралы әңгімелейді, сондай-ақ өз кезегінде, дизайн мәселелерінің иерархиясын сипаттайтын Дж.Кристофер Джонс деген дизайнының әдіскеріне сілтеме жасайды:

«Адамдар қанағаттанарлық деп санайтын компьютерлер мен дизайн бағдарламалық жасақтамасы кез келген деңгейдегі жобалау мен өндіріс құралдарына ашық қолжетімділікті ұсынады. Ал дизайнерлер көптеген жағдайларда сапаны жоғалтуына байланысты көңілдері түссе, нәтижесінде - кейбір клиенттер айырмашылықты көрмейді, және оған төлеуге дайын емес. Сондықтан, жыл сайын ондаған мың студентті тек дизайн және әдемі форманың өндірісі бойынша оқытуды жалғастыруының маңызы аз. Өнертапқыштықтың қажеттілігі кетеді немесе оқу орындары мұны өз бағдарламаларының мақсаттарынан толық алып тастау керек деп айтуға болмайды. Бірақ бұл кәсіптің өмір сүруі өнер ұғымдарына негізделген дәстүрлі білімге аз және бизнестегі, әлеуметтік және коммуникациялық салалардағы стратегиялық өзгерістерге жауап ретінде көбірек тәуелді болуы мүмкін екенін көрсетеді. Көптеген мектептер олардың түлектері коммуникацияның ірі ауқымды немесе күрделі мәселелерін талдау және шешуі әбден мүмкін деп санайды, алайда олардың колледжде алған тәжірибесі табысты стратегияны қолдайтын, бүгінгі дизайн мәселелерінің сұранысқа ие талаптарына сай болып орындалғандары сирек кездеседі. Дизайн әдістемесі Дж. Кристофер Джонс дизайн мәселелерінің иерархиясын сипаттайды. Ең төмен деңгейде компоненттер мен өнімдер бар. Олар бастапқы даму кезеңінде қарапайым/архаикалық қоғамдарда бар дизайн мәселелерінің түрлерін ұсынады. Джонс иерархиясының жоғарғы деңгейлерінде жүйелік деңгейдегі проблемалар (ілеспе тауарларды немесе әрекеттерді талап ететін) және қоғамдық деңгейдегі проблемалар (коммуникациялық жүйелерді қамтитын). Жоғары деңгейдегі дизайн проблемалары біз өмір сүретін күрделі постиндустриалды қоғамдарға тән. Біздің дизайн мәселелеріміз жүйелі және қоғамдық деңгейде, ал біздің жауаптарымыз оның талаптарын әрдайым қанағаттандырмайды. Автомобиль, мысалы, біз қозғалғымыз келген сайын бір орыннан екінші орынға жылжыту үшін «өнім» ретінде әзірленген. Ол басқа өзара байланысты жүйелерге кіретін өнім ретінде ойламағандықтан, ол жағымсыз жағдайларды жасауға ықпал етеді: тығындар, автомагистральдарға бөлінген аудандар және ауаның

ластануының теңдесі жоқ деңгейлері. Өкінішке орай, Графикалық дизайн қызметі өнімдерінің басым бөлігі (және дизайн білімі), өнім дизайны мен жүйелердің өзара байланысы мәселелеріне жақындайды. Біз жиі өзіміздің тапсырмамызды қарапайым брошюралар немесе веб-беттер жобалау ретінде анықтаймыз. Тіпті фирмалық стиль-графикалық дизайндағы «жүйелердің» классикалық проблемасы- көптеген графикалық дизайнерлер арқасында өнімге жинақталған. Эмблемалар мен қаріптердің құрамдастарынан басталған соң, ол графикалық нұсқауды стандарттағанға дейін кеңейтті. Бұл ұқсастықтар сирек, клиенттермен жұмыс істейтін сатушылардың қажеттіліктерін, компания сатқан өнімдер брендингін, корпоративтік иерархиядағы дизайн қызметі орындарын және қызметкерлер арасындағы коммуникация үшін пайдаланылатын технологияларды қамтитын коммуникация жүйесінің бір бөлігі ретінде болжанады» [6].

Осы мақалада жеке өнім ретінде жасалған инженерлік жоба ретінде келтірілген автомобильдің мысалы қоршаған орта онымен байланысты емес элементтермен толтырылғанда орын алатын барлық жағымсыз салдарын айқын көрсетеді.

Графикалық дизайнда қоршаған кеңістікпен және мағыналық мәнмен визуалды элементтердің өзара байланысының болмауы хаотикалық және ретсіз визуалды коммуникацияның пайда болуына әкеледі. Шетелдік дизайн педагогтарының тәжірибесі көрсеткендей, осы мәселені шешу үшін кез келген әзірленетін жобаны жаһандық қоршаған жүйенің элементі ретінде қарастыру қажет.

Біз келтірген материалдар американдық жетекші мамандардың мақалаларынан алынған және алғаш рет қазақ тіліне аударылған. Барлық дереккөздерде осы әдебиеттің ағылшын тіліндегі нұсқасы ғана бар, бұл олардың кәсіби құндылығы тұрғысынан айқын қателік болып табылады.

Шетелдік әріптестеріміздің тұжырымдарына және біздің педагогикалық тәжірибемізге сүйене отырып, графикалық дизайнерді оқыту- кең ой өрісі, гуманитарлық білім көлемі, Кәсіби бағдарламалық қамтамасыз ету мен көркемдік орындау шеберлігінің жоғары деңгейі бар маманды оқыту болып табылады.

Түрлі бейіндегі жоғары оқу орындарында мәдени білім беруді күшейту мәселелеріне мақалалар мен отандық зерттеушілердің арналғанын атап өту қажет, онда кез келген саладағы мамандардың кәсіби қызметінің мазмұнына гуманитарлық мәдениеттің енуіне байланысты мәселелер, жүйе субъектілері арасындағы қарым- қатынаста адамгершілікті бекітуге бағытталуы, жалпы адамзаттық моральдық құндылықтарға бағдарлануы көтеріледі [7, 8].

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Heller S. The education of a graphic designer. Allworth Press. 2005. 369 p.
2. Вербицкая Н.О. Компетенции: педагогические проблемы восприятия / Профессиональное образование. Столица. 2012. № 5. 19-22 с.
3. Косогорова Л. В. Модель интеграционного образовательного пространства в подготовке специалистов вузов культуры и искусств / Вестник Московского государственного университета культуры и искусств. 2013. № 2 (52). 181-184 с.
- 4.Трайнев В. А., Информационные и коммуникационные педагогические технологии. Учебное пособие. Москва: 2009. 280 с.
5. Meredith D.Raising the Bar for Higher Education.Allworth Press. 2005.369p.
6. Jones, John Christopher. Design Methods: seeds of human futures. John Wiley & Sons Ltd. London: 1970. 407 p.
7. Кашекова И.Э., Темиров Т.В. Концептуальные основы гуманитаризации образования на основе культурологического подхода. / Гуманитарное пространство. Международный альманах ТОМ 2, No1, 2013. Альманах. 31-45 с.
- 8.Stukalova O.V. The system of cultural and creative development of students in the educational environment of higher education institutions in the sphere of culture and art // Espasios, 2017. Vol. 38 (N° 56). 33 p.